

Milica Mirković

BLJEŠTAVI VIZIR VITEZA OD MUNJE

(Vladimir Pištalo: *Tesla, portret među maskama, Agora, Zrenjanin, 2008*)

Teslina intrigantna i harizmatična pojava neprestano privlači pažnju stručnjaka, očara-va poštovaoca i inspiriše nova otkrića i umetnička uobličjenja lika naučnika jedinstveno iskričavog duha. Vladimir Pištalo u svojoj najnovijoj knjizi ispisuje romansiranu biografiju Nikole Tesle, oslanjajući se na dokumentovane činjenice, ali ih nadograđuje (ili podziđuje) literarnom projekcijom portreta privatne ličnosti ovog velikana. Teslin lik se odražava u Pištalovom ogledalu u različitim razdobljima života, u ključnim trenucima koji će odrediti njegov put u karijeri i ličnom životu, okružen šaradom raznolikih aktera i okolnosti i sopstvenim sećanjima, prikazama i demonima.

Vladimir Pištalo pristupa Teslinoj ličnosti s dužnim i neprikrivenim poštovanjem, i uz neizbežno divljenje velikanu čiju su nesvakidašnju pojavu pratile mnoge anegdote, pa čak i legende, donosi živ i životan portret suštinski astralnog, svetlosnog duha, naglašavajući upravo njegovu ljudsku, čovečansku dimenziju. Demistifikacija ipak ne poništava u potpunosti idealizaciju, nego obe u sadejstvu tvore kompleksni lik koji se prostire do suprotnih krajnosti, nedostižnih visina i nedokučivih dubina, lik satkan od paradoksa, a opet savršeno logičan u sopstvenom sistemu vrednosti. Odrastajući u senci brata ljubimca i posle njegove tragične smrti pod teretom njegove seni koja ga je proganjala i pratila kao prokletstvo sijamskog blizanaštva, Nikola se suočavao s ocem sveštenikom, koji se divio „lijepim fenomenima“ prirode, ali branio sinu da se posveti nauci i tehnici, i vraćao u okrilje majke, koja je bila skoro vilinsko biće, veza sa drevnim obrednim nasleđem i tradicijom, razumela trepetni jezik bilja, onostrane pojave osećala kroz paganske matrice bez potrebe da ih objasni i shvati. Noseći u sebi kôd granice s koje je potekao i one koja je njega samog dvojila, Tesla je, nalik šamanu, u ključnim trenucima uvek na rubu svetova, na međi života i smrti, svetlosti i tame. Dok su se život i vreme razlivali neumitno „kao ulje po stolu“, Pištalov Tesla je sebe otisnuo u svet kao grudvu koja izaziva silovitu lavinu i nepovratno menja vidik. Najveće uzbuđenje i radost donosilo mu je novo otkriće, nije pristajao na ograničenja uprkos nesprenom okruženju, jer je nepokorno i istrajno verovao da sami određujemo šta je nemoguće.

Teslin put opisuje različite putanje u dvema ravnima realnosti: u kontekstu njegovog doba to je lelujavi talas duha i ideja ometanih banalnostima, uskogrudošću i nerazumevanjem, dok se na planu vanvremenih dostignuća čovečanstva strma uzlazna linija penje ka visinama koje je teško dosegnuti. I uspeh i slom Tesla je podnosio viteški i asketski. Pred svetom je izgledao kao umeren i odmeren elegantni gospodin, tek pomalo dendi i mlada-lacki gord u slavi, koji odoleva najmračnijim iskušenjima ovoga sveta i sopstvene ljudske prirode, mada mu ništa ljudsko nije bilo strano (osim možda plotske ljubavi prema ženi). Sve bure uspeha i poniženja proživljavao je u mučalnici nastanjenoj senkama sećanja na

umrle prijatelje, zavidljive suparnike, zavičaj, ali i avetima i utvarama uma. Suštinski izolovan od ljudi zbog svoje izuzetnosti i nemogućnosti da se uklopi u kalupe društvene osrednjosti, sputane osećajnosti, poklanjajući poverenje i naklonost samo odabranima, iskusivši neprijateljstvo, zavist i pakost sitnih duša, razočaranja, patnju i nemaštinu, uz retke problemske iskrene privrženosti, topline i bliskosti, Tesla se nije lako snalazio u lavirintima i rebusima međuljudskih odnosa, mada je njegova delatnost uvek bila usmerena ka dobrobiti čovečanstva.

Naslovom *Tesla, portret među maskama* autor dopušta nekoliko pravaca tumačenja pozicije centralnog lika i njegovog odnosa prema sebi i svetu. Masku kao ritualni element ambivalentne funkcije, koji skriva pravo lice, ali i otkriva, pripisuje i ističe određene osobine, gubeći magijska svojstva u savremenim tumačenjima sublimira simbolična značenja. S jedne strane, Pištalov roman o Tesli posmatra glavnog junaka direktno, čisto, bez maske, daje njegov pravi portret okružen maskama spoljašnjeg sveta i ljudi koji se kriju iza konvencija društva, pritvorno uzimajući obličja koja pogoduju odgovarajućem trenutku. Sva lica i situacije s kojima se suočava Teslina suštinska ljudskost maskirani su pajaci, duhovi, iskežene demonske nakaze iščašene moralnosti. Obrne li se prizma posmatranja, Teslina nadljudska figura i specifična ličnost koja štrči iznad mase običnih, ni po čemu izuzetnih suvremenika, mogla je izgledati u njihovim očima kao maska bića iz neke druge dimenzije, maska moćnoga maga, neprilagođenog anđela, gromovnika u ljudskom telu. U tkivu romana s Teslinog lika postepeno se smiču slojevi njegove kompleksne pojave, te iza gorostasne figure naučnika izviru radoznalo dete, iza uglađenog člana visokog društva krije se nekadašnji gladni kopač, u uzdržanom džentlmenu tinja vulkan otkrivalačke strasti i suvereni gospodar električnih zmija. Čitalac se može zapitati je li pravo lice junaka ono koje pokazuje svetu, bilo kao zadovoljni mladić okružen električnim snopovima u velelepnoj laboratoriji, bilo kao skromni starac koji živi od stare slave, a čije je životno delo skrhanu i nedovršeno, ili je pak pravi Tesla onda kad namakne blještavi vizir u trenucima vizija kao u šetnji budimpeštanskim parkom. Možda je donkihotsko obličje viteza od munje suština Teslinog bića, jer uzvišeni duh u raskoraku sa svetom i vremenom u kojima se zatekao mora na sebe uzeti masku da bi pokazao svoj pravi identitet. Prokletstvo i privilegija retkih.

Vladimir Pištalo je životopis genijalnog inovatora opričao u vidu triptihona (*Mladost, Amerika i Novi vek*). Povest o odrastanju i školovanju junaka u duhu bildungsromana (objavljena u zasebnoj knjizi 2006) dopunjena je iseljeničkim zapisima koji u pozadini Teslinih stremljenja ocrtavaju sve slojeve društva u Novom svetu u vreme velikih lomova i ratova, ekspanzije tehničkih otkrića i zastrašujuće moralne erozije, što delu daje prizvuk socijalno-istorijskog romana. Pištalova rečenica je jasna, bez nepotrebnog kindurenja, realistični izraz protkan je nesvakidašnjim oblicima reči i svežim metaforama, poređenjima i simboličnim slikama, uz blagu dozu suptilnog, nenametljivog. Brzi ritam Teslinog vremena i života postiže se brzom smenom slika i situacija, žuboravim dijalozima i dinamičnim strujanjima misli i doživljaja, preplitanjem jave i duševnih kovitlaca snova, sećanja, slutnji i vizija. Ne opterećujući jezik niti samo pripovedanje balastom stručnih tehničkih objašnjenja, Pištalo stvara slojeviti jezičko-značenjski kolaž evocirajući pagansko nasleđe predanja kroz žamor dijalekatske nijanse jezika, sučeljavajući govorne obrasce i tačke gledišta pripadnika različitih društvenih grupacija, bojeći govor i tok svesti junaka širokom paletom emocionalnih

stanja i doživljaja. Podjednako uspešno pisac oslikava masovne scene velesajmova, svet-skih izložbi, imigrantskog transporta i radničkih naselja i intimne samoanalize, izolovanost i osamu, napuštenost ili lično opštenje čoveka s uzvišenim sferama, iskonskom silom prirode i sopstvenim demonima. Lajtmotivska ponavljanja, kontrasti likova, situacija i miljea, kao u ogledalu izvrnute slike iskazane invertovanim izrazima zazivaju se međusobno s vremena na vreme u različitim segmentima sižea. Asocijativna zazivanja književnih i uopšte kulturnih i umetničkih reminiscencija (muzika, film, moda, ophođenje) tvore snažnu sveprožimajuću sliku sveta odnosno svetova glavnog junaka, kako onih koje je samo okrznuo, kroz koje je minuo bez dužeg zadržavanja, tako i onih koje je trajno obeležio, nepovratno izmenio ili koji su njega zarobili, pa i onih koje je sam stvorio ili tek zamislio i nagovestio. Sveprožimajući efekt impozantnog i neuhvatljivog, pomalo misterioznog, a pomalo mističnog duha Nikole Tesle koji nadrasta i nadvisuje ovaj svet, preliva se preko granica poznatog, te uranjanje u skriveni, nepoznati, „mračni“ kutak njegovog blistavog uma, čini Pištalovu knjigu privlačnom i uzbudljivom. Pisac samouvereno vlada različitim oblicima proznog izraza i uspešno kombinuje neutralnu naraciju, dijaloge, doživljeni nepravni govor, tok svesti, dnevničke zapise, epistolarnu formu, prećutne i otvorene citate, a ta funkcionalna smeša naglašava dominantne motive, atmosferu i ritam dešavanja u određenim segmentima romana. Sporadično namerno ogoljavanje postupka i pozicije pripovedača u vidu neposrednog obraćanja čitaocu moglo je i izostati, jer nema adekvatnu funkciju, logično opravdanje niti uporište u celini inače uspešno oblikovanog dela.

Ambicioznu zamisao, uprkos iskusejima koja ona nosi i opasnosti da zastrani u krajnosti, Vladimir Pištalo pretočio je u pitku i pažnje vrednu knjigu o jednom od najčuvenijih, a ipak najzagonetnijih ljudi. Teslin život i delo teško su svodljivi u jasan i čvrst okvir, jer su razučeni u vremenu, prostoru i mnogobrojnim slojevima i pravcima, a dosežu do potpuno suprotnih ekstrema. Čini se da Pištalo pronalazi ravnotežu i način da litararno ukroti fenomen koji se rasprskava poput vatrometa. Surovo bez ulepšavanja, dirljivo bez patetike, šaroliko bez drečavosti, prava mera realnog i domaštanog, mračnog i zaslepljujuće sjajnog, tehnički proračunatog i okultnog, mnoštvo različitog, ali nepohodnog da bi se opisao (ako se već ne može do kraja objasniti) taj „lijepi fenomen“ Tesla, odlične su preporuke za Pištalov roman o vitezu od munje posle čijeg bljeska svet više nije isti.